

MEDYANIN TOPLUMSAL İŞLEVİ VE KAMUOYU OLUŞUMU

Suat GEZGİN*

The Social Function of the Media, Establishing and Reflecting the Public Opinion

In the 21st century, media has an undeniable role over the society. It shapes the beliefs, attitudes and behaviours of the social groups and individuals. Media is expected to deliver the news the social communication field requires, but this function should be performed considering the democratic values of the society, giving importance to equality as well as independency. It would not be wrong to claim that media has developed in the western modern world, after a long social, historical process involving the establishment of several democratic and social institutions. Compared to these, our country is at the beginning of such a process. The society has a complex relation with its social rules, life-style, expectations and institutions yet this relation has some organic features which affect each other frequently and deeply.

*Prof.Dr. *Istanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Dekan-Gazetecilik Bölüm Başkanı.*

When we consider the most important problems of the country in recent years it would be easy to see that the solutions to the main ones are relying on the possible solutions of some other problems in the past. Therefore, it would not be convincing enough to put these as the main problems of the day. The most important problem today, is the neglected importance of the media not in the way of its being effective on the society but in the way of reflecting the truth and being responsible enough.

When we consider the traditional duties and functions of the media and its situation in Turkey, it would be easy to see that media is involved into any kind of problem at any level. It would be a dangerous attitude for the media, not only to reflect the news but also to judge them in front of the society and making up the decisions, to accept its own results as if it is the public opinion. This kind of an attitude means no more than the repetition of the events and consumption of the individuals. Yet, the media has its own powers but these seem to be uncontrolled enough consciously or unconsciously and this kind of a functional deformation affects deeply not only the society but also the media itself.

If we should consider the number of the readers and the selling rates of the newspapers as a determining fact reflecting the social attitude towards media, then we could have sufficient values to find out the real problems and solutions of the media in Turkey. Taking its power from its inner forces, if the media concentrates on reflecting the real problems of all the levels of society instead of eliminating certain ones and creating virtual problems, then, it could be more effective in establishing and

reflecting the public opinion. Establishing a public opinion media would be more affective if it could give importance to certain concepts such as the truth, validity, reliability, democracy and equality.

.....

I-Giriş

Günümüzde çağdaş ülkelerde, geleneksel anlamda “medya”nın üstlenmiş olduğu görevler ve sorumluluklar belli ilkesel doğrulara bağlanmıştır. Bugün medya, kendi, yapısal ve işlevsel özelliklerinin bir gereği olarak üzerine düşen toplumsal sorumluluğu yerine getirir ya da en azından getirmesi kendisinden beklenir durumdadır.

Buna bağlı olarak demokratik, özgürlükçü bir hukuk devletinde kamusal alanda görev yapan medyadan beklenen, bu alanı ortak payda ya da paydalar altında toplayacak olan ve kamunun ortak konusu haline gelmiş sorunları ele alıp incelemesi; gerektiğinde ise, bu konularda bir konsensüsün sağlanmasıdır.

Batılı demokratik ülkelerde ortaya çıkarak, uzun bir süreçte ve tarihsel bir determinizm gereği biçiminde beliren demokrasi ve demokratik kurumların, bugün ülkemiz açısından oluşumlarının henüz daha çok başında olduğunu söylemek yanlış bir hüküm değildir. Elbette birleşik kaplar kuralı gereği, toplumsal kurumların birbirleriyle organik bağlantıları vardır ve bu bağlantının mevcudiyeti de doğaldır.

Diğer yandan, ülkemiz açısından belirtmek gerekirse, medyamızın da, kurumsal ve kuramsal bakımdan diğer alanlarda olduğu gibi, bir oturmamışlık içinde olduğu yadsınamaz bir

gerçektir. Kısaca özetlersek eğer, bugün ülkemiz açısından medyamızın düzeyini belirleyen diğer kurumların içinde buldukları seviyedir.

Bu somut veriden yola çıkıldığında Türkiye’de tartışılan sorunlar arasında hiyerarşik ve organik bir bağlantı kurmak gerekirse, çözümü bir öncekine ya da çok daha öncekilere bağlanan sorunların temel sorun ya da en yaşamsal sorun gibi aktarılması yanlış, ortaya çıkmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, böylesine kamusal alanı etkileyen konularda ya da sorunlarda aynı dili, simgeleri, kavramları veya dizini vurgulamak temel amaç olmalıdır. Aksi takdirde, araç amacı aşarak bir amaçsızlığa doğru yola çıkılır hale gelinir. Doğal olarak bu da, kitlesel iletişim araçlarında geleneksel işlevsellik açısından olması istenmeyen bir gelişme tarzıdır.

Türk medyası açısından konuya baktığımızda genel görünüm itibarıyla, bu alanı etkileyen pek çok olumsuz gelişme ve oluşumun ardarda sıralanmış olduğunu görmekteyiz. Denilebilir ki, medyamız bugün sorumluluklarının gereklerini ve görevini tam anlamıyla yerine getirememekte veya getirmemektedir. Bu gelişme neden-sonuç ilişkisinin yol açtığı bir sonuç olarak da değerlendirilebilir.

Diğer yandan ise, sonuçların ortaya çıkmasında geçilen aşamaların ve nedenlerin saptanması da önemlidir. Nedenlerin saptanması yoluyla istenilmeyen durumlarda, bir daha aynı sonuçlara varılmaması sağlanacaktır.

Ülkemizdeki medyatik faaliyetler ve bunun sonuçları açısından ele alındığında bazı aksaklıkların olduğu yadsınamaz bir

gerçektir. Ne yazık ki medyamız bugün işlevsel açıdan “eğlence” işlevi dışına çıkamaz hale gelmiştir.

Bu sürecin yaşanmasında ve sonucun ortaya çıkışında, ülkemizin özellikle son 50 yılda yaşadığı toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik değişim ve dönüşümün önemli ölçüde etkisi vardır. 1980 sonrası yaşananlar ise, başlı başına toplumsal bir travmadır.

II- Medyanın Geleneksel Görev ve İşlevleri İle Türkiye'deki Durum

Medya bugün kamusal alanda “dördüncü” güç olarak adlandırılmaktadır. Yasama, yargı ve yürütme üçlemesi dışında ve bunlardan bağımsız şekilde hareket etmesi kendisinden beklenen medya, gerçekten de bu gerekleri yerine getirmekte midir ve eğer getirmiyorsa bunun sebepleri ve sonuçları nelerdir? Burada, bir ülke açısından sorulması ve yanıtlanması gereken sorular bunlardır ve bu temel soru ve cevaplar, bizce, medyanın toplumsal platformdaki yerini göstermektedir.

Geleneksel tanımlama ve adlandırma gereği, “dördüncü” güç olarak anılan medya, günümüz dünyasında tartışılmaz biçimde “birinci” güç haline gelmiştir. Medyanın bugün elinde bulundurduğu güç, kitleleri bir anda harekete geçirebilme, istenilen bir konu ya da kişiyi gündemin birinci sırasına oturtabilme, halkı asıl dertlerinden uzaklaştırıp insanlara “sahte ve sanal” bir dünya yaşatabilmesiyle doğru orantılı olarak, giderek etkinliği ve etki alanı büyüyen bir silah biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizde medyanın etkin olmadığı sosyal bir alanı göstermek hemen hemen imkansız hale gelmiştir. Adalet

mekanizmasından, sağlık kurumlarındaki aksaklıklara, eğitimdeki yetersizlikten aile içi ensest ilişkilere kadar, bugün medya her konuda etkin ve konuya “müdahil” bir avukat görünümündedir. Yalnızca avukatlıkla da kalmayıp, aynı zamanda yargıç ve savcı rollerini de üstlenmektedir.

Elbette bunun sebepleri var. Her şeyden önce medya, işlevi ve yapısı gereği içinde barındırdığı dinamizmi toplumsal yapıda yer alan diğer kurumlara oranla daha etkin ve çabuk kullanabiliyor. Örnek vermek gerekirse; bir hukuk davasında ortaya çıkan gecikme ve aksaklıkların aksine medyada anında ve daha birinci celsede karar belirlenebiliyor ve bu da kamuoyuna benimsetilebiliyor; çünkü artık çağımızda “sürat”in dışında hiçbir şeyin değeri adeta “yok” gibi. O anda ne adalet, ne kamu vicdanı ne de hukuk geçerli; o sırada geçerli olan yalnızca toplumun bazı duygularının tatmini ve yinelenen biçimde başka konu ya da bireylerin tüketimi tekrar tekrar söz konusu.

Bu koşullar altında medya, kendi iç dinamiklerinden gelen gücü bu yapının devamında, isteyerek ya da istemeyerek, ancak bu sonuçlara neden olacak biçimde kullanmakta ve sistem her defasında kendini yeniden üretmektedir. Aslında, bu işlevsel deformasyon, doğal olarak ortaya çıkmakta ve kontrol edilmeyen güç, güç olmaktan çıkmanın yanı sıra bozulmaya da eğilimli duruma gelmektedir.

Demokratik ve evrensel hukuk kurallarının geçerli olduğu batı ülkelerinde bu “yozlaşma” eğiliminin önüne daha 19. yüzyılda geçilmeye çalışılmış ve bugün de siyasi iktidarlar bu savaşı sürdürmektedirler.

Bilinen ilk anti-tekel yasasının yürürlüğe girdiği ülke olan ABD, piyasaları olumsuz etkileyecek tekelleşme ve kartelleşme oluşumlarına karşı önemli ve etkin yasal mücadelesini bugün de devam ettirmektedir. Bu arada belirtmek gerekirse, önemli olan yasal düzenleme kadar bu yasaları kararlılıkla uygulayabilme yeteneği ve isteğidir.

Nisan 1994'de yürürlüğe giren RTÜK yasasının üzerinden a yedi yılı aşan bir süre geçmesine karşın yasanın her maddesinin tam anlamıyla uygulanabildiğini söylemek oldukça güçtür. Burada önemli olan insanların kafalarının içinde taşıdıkları bilinç ve niyettir. Unutmamak gerekir ki, en iyi yasa bile uygulayıcının elinde korkunç ölçüde kötü bir hal alabilir. O halde dikkat edilmesi gereken, yalnızca yasama aşaması değil, aynı zamanda yasanın uygulama süreci ve uygulayıcısıdır.

Kamuoyu oluşumunun sağlıklı biçimde gelişmesi demokrasilerde, medya aracılığı ile gerçekleşir. "Doğru" ve "dürüst" bir medya ortamına sahip olmayan ülkelerde seçmenlerin yapacakları tercihlerde her zaman yanılma payı yüksek olacaktır. Demokrasinin erdemi, esas itibarıyla hiçbir yanlışın yapılmadığı, her zaman doğru tercihlerin ortaya konulduğu bir yönetim tarzı olmasından kaynaklanmaz. Elbette yanlışlar her zaman olacaktır. Ancak yönetim tarzı olarak demokrasi, halka yanıştan dönme olanağını elinde tutma ayrıcalığını verir. Burada medyanın işlev ve sorumluluğu devreye girmekte ve medyanın halka, yönetim ve yürütme ile ilgili sağlıklı ve doğru haberler aktarma görevini üstlenmesi gerekmektedir. Doğal olarak, medya elinde bulundurmuş olduğu denetsel güç aracılığıyla kamuoyu

duyarlılığının oluşumundaki en önemli araç olarak gündeme gelmektedir.

Bu bağlamda da medyanın, salt olarak siyasal iktidar üzerinde değil aynı zamanda ülkedeki ekonomik iktidar ve/veya iktidarlara, tüzel ya da özel kişiler üzerinde de “halkın denetim gücü” kimliğine kavuşabilmesi için “doğru ve güvenilir” bir kimlik içinde bulunması gerekmektedir. Aksi takdirde, sağlıksız olarak gelişen bir medya oluşumunun yarattığı sonuçlarla, gerçek anlamda bir toplumsal duyarlılık ya da denetim sağlanması ve bu koşullarda demokrasinin yaşaması olası değildir.

Bugün ülkemizde medya alanında gerçekten de, kaotik bir ortam yaşanmaktadır. İktidar savaşının ve pastadan pay alma mücadelesinin önemli bir enstrümanı durumuna gelmiş olan ülkemizdeki medya ortamı eleştirilirken, geniş ölçekli düşünülüp değerlendirme yapılması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Özellikle 1980’li yılların sonu ile 1990’ların başında yapı ve içerik değiştiren medya sektörü, o günden günümüze işlevsel olarak da önemli bir transformasyona uğramıştır. Bu değişim ve dönüşümde medyadaki ekonomik ve politik hakimiyetin rolü de, kuşkusuz, çok büyüktür.

Kamuoyu baskısı ve bilinçli olarak yapılacak yönlendirmelerle medyayı kendi mecrasına çekmek ve orada ilerlemesini sağlamak elbette olasıdır. Ancak bu, bugünden yarına olacak bir değişim değildir. Çek Cumhuriyeti ve Rusya’daki gelişmelerde halkın medya organlarına nasıl sahip çıktığını ise, çok kısa bir süre önce gördük. Bu, aynı zamanda, doğru ve güvenilir haberciliğe olan talebin de önemli bir göstergesiydi.

III- Sonuç

Medya yapısal ve işlevsel özellikleri dolayısıyla kamuoyu ve toplum üzerinde çok geniş ve önemli bir etkiye sahiptir. Çağdaş demokratik ülkelerde medyanın bu gücü dördüncü kuvvet olarak adlandırılır ve bundan gelen denetim erki de demokratik ortamın sağlıklı biçimde yaşatılması ve sürdürülmesinde önemli bir etkindir.

Ancak ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde, toplumsal kurumlarda görülen ve hızlı ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel değişimlerin toplumu olumsuz olarak etkilediği gelişmelerden dolayı medya alanında da önemli aksaklıklar görülebilmektedir.

Bu aksaklıkların bilinçli bir toplumsal baskı yanında ilk elde yasal düzenlemeler yoluyla düzeltilmeleri gerekirken de, uygulama aşamasında da bazı sorunların giderilmesinin söz konusu olacağı çok açıktır.

Demokratik ortamın sağlıklı işlemesi ve yaşatılmasında vazgeçilmez bir öge olan medya kurumu, kamuoyu yaratılmasında halka, “doğru” ve “güvenilir” bilgileri aktarmakla sorumludur. Ülkemizde, özellikle son yıllarda medya patronajında görülen bazı olumsuzlukların, medyanın işlevsel sorumluluklarına da olumsuz olarak yansdığı, inkar edilemez bir gerçektir.

Medyamız elbette zaman zaman da olsa önemi görmezliğe gelinemeyecek bazı aksaklıkların topluma yansıtılmasında katkılarda bulunmuştur. Örneğin; Susurluk olayına Türk medyası gerçekten de sorgulayıcı bir tavir içinde yaklaşmıştır. Diğer yandan bazı olaylarda ise, toplumu çok ilgilendirmesine karşın medyamız “sessiz” denilebilecek bir tavir sergilemiş ve adeta “susunluk sarmalı”na girmiştir.

Bugün, ülkemizde yıllardan beri gazete okuru sayısında önemli bir artış ne yazık ki, görülememektedir. Bunda televizyon haberciliği ya da internetin de etkisi doğal olarak vardır. Fakat ne yazık ki, daha “şehirleşme” aşamasında olan büyük kentlerimizde bile, gazete okuru sayısı çok kısıtlıdır. Bu gelişmenin ortaya çıkışında, halkın ilgisizliği kadar, elbette, medyanın toplumun gerçek dertlerini dile getirmeme nedeni de vardır.

Bir ünlü yazar, “gazete okumak, burjuva sınıfının sabah ibadetidir” der. Bu durumda insanları medyanın kendine bağlamasının ilk koşulu, halkın dertlerine sahip çıkması ve bunları bir ayna gibi yansıtmasıdır. Aksi takdirde, medya ve toplum birbirinden habersiz iki nehir gibi kendi yataklarında akacaktır. Oysa bu iki nehrin birleşiminden elde edilecek yarar, kaçınılmaz biçimde yine kendilerine dönecektir ve bu yararın doğal olarak her iki tarafa da kazanımlar sağlayacağı çok açıktır.